

Na ubytovně

Marie Jelínková, Marek Čaněk

Abstrakt:

Článek přibližuje podmínky bydlení dělníků především z východní Evropy a Asie v Česku. Snaží se rozšířit i nabourat klasický obraz toho, jak vypadají ubytovny. Zaměřuje se na popis přístupu k ubytování, podmínek bydlení, interkulturní a mezilidské vztahy na ubytovnách, rozdíly vyplývající z právního postavení, a míry závislosti migranta na zaměstnavateli či zprostředkovateli.

„Kde bydlet a za jakou cenu?“ není samozřejmě otázka, kterou si kladou pouze migranti. U nich má však svá specifika. Na jedné straně se migranti většinou snaží ušetřit a odeslat domů co nejvíce peněz. Přechnočně jsou tak ochotni žít za horších podmínek, než je v Česku nebo v zemi jejich původu běžné. Na druhé straně platí, že místo a úroveň ubytování často nemohou ovlivnit. Po příjezdu do Česka si část z nich ubytování zařídit nedokáže, bývají diskriminováni v přístupu k části trhu s byty nebo je jim ubytování zařízeno jako součást balíčku služeb od zprostředkovatele, což se časem může ukázat jako ne až tak výhodné. Dá se tak předpokládat, že kvalita bydlení migrantů s nízkým sociálním statusem je nižší, než je tomu u domácího obyvatelstva. Velká část zaměstnavatelů nabízí svým zahraničním zaměstnancům možnost ubytování. V případě manuálních pracovníků to většinou bývají ubytovny, výjimkou ale není ani pronajatý domek, který zaměstnavatel či samotní migranti na ubytovnu přemění.

Tento článek líčí podmínky bydlení převážně na ubytovnách u cizinců s nižším sociálním statusem. Popis první ubytovny přibližuje dva příběhy ukrajinských manželských párů, na kterých se ukazuje kontrast mezi tzv. cirkulační migrací a postupným usazováním se v Česku, a dále to, jak se různé vnímání migrace odráží na způsobu jejich bydlení. Zároveň je nutné upozornit na to, že pobytový status migranta ovlivňuje i jeho přístup k ubytování, které, zejména v případě ubytoven, bývá častým terčem kontrol ze strany cizinecké policie. Popis druhé a třetí ubytovny se soustředí na každodenní život na ubytovně jako na způsob kolektivního bydlení, do kterého se promítají vztahové a interkulturní problémy, nedostatek

soukromí a používání ubytování jako prostředku k vydírání. Čtvrtý příklad ukazuje, jak se byt může stát malou ubytovnou, kde bydlí řada migrantů.

Sociální status a bydlení

„Jsou tu všichni, od chudých až po oligarchy,“ začíná své vysvětlování o podmínkách bydlení cizinců Ilja. Podle tohoto ruského imigranta, který žije v Praze s přestávkami více jak deset let, nedává takto obecná otázka na podmínky bydlení cizinců smysl. Na prvním místě je třeba rozlišit sociální status migranta. Důležitý je podle něj ale i právní status, tedy to, jestli je zde migrant legálně či nelegálně. Na pomyslné hierarchii bydlení tak vychází situace nejhůře pro chudé nelegální migranty. „Ti nemají žádné možnosti, jsou často bez ubytování.“ Druhým extrémem jsou například migranti z ruské vyšší třídy, pro které je koupě bytu v centru Prahy nejen investicí, ale i jistotou v případě politické katastrofy v Rusku. Mají tak bydlení a firmu v České republice, kam se mohou v případě potřeby uchýlit.

Po desíti letech pobytu v Česku pozoruje Ilja i změnu toho, zda cizinci platí za pronájem ubytování v Česku více než Češi. Jiné ceny pro rusky mluvící lidi byly podle něho dříve. „Dnes spíš někdy bývá, že vůbec nechtějí cizince. V inzerátu v Annonci jsem našel i ‘ne zvířata, cizinci, kuřáci’ nebo ‘jen občané ČR’,“ vysvětluje. Xenofobie podle něho existuje, ale situace se mění. Domnívá se, že otevřené xenofobie je méně. Anebo to může být i tak, že si bohatí Rusové „vybojovali trh penězma“, směje se. Dokládá to na následujícím příkladě: „V devadesátém šestém roce se vůbec nechtělo prodávat nemovitosti Rusům. Když se českým majitelům někdo ozval a uslyšeli ruštinu nebo ruský přízvuk, tak řekli rovnou: ‘Ne, nashledanou.’ Nezáleželo na ceně. Dnes je to obráceně. Ví se, že Rusové dobře platí.“

Ubytovna jako domov

Andrij a Svitlana bydlí na ubytovně v městečku na Turnovsku. V České republice jsou už téměř deset let. Příběh tohoto manželského páru původem ze střední Ukrajiny je v mnohém podobný zkušenostem řady Ukrajinců, kteří v Česku nejdříve pracovali nelegálně a postupně se legalizovali, emancipovali a začali si budovat vlastní životy. Andrij nevzpomíná na prvních pět let života načerno příliš rád. Zároveň však jako by cítil určitou hrdost na to, co vše museli zvládnout, aby se dostali tam, kde dnes jsou. Projevuje se to při tom, když mluví o nových ukrajinských migrantech, kteří přišli v nedávné době pracovat do Česka a bydlí na stejné ubytovně jako on s manželkou. „Oni neví nic o tom, jak se žije, když je tu člověk nelegálně, přišli a rovnou mají papíry,“ poznamenává.

U migrantů v Česku existuje různá míra pocitu jistoty a bezpečí, která se projevuje v jejich vztahu k úřadům. To se ukazuje i na jejich životních strategiích, včetně hledání bydlení. Podle Jurije, žijícího na stejné ubytovně jako Andrij, se cítí nejjistěji ti ukrajínští migranti, kteří mají zaměstnání u českého zaměstnavatele a pracovní vízum. Ti, kteří mají živnostenské listy anebo jsou zapsáni přes družstvo, jsou zde sice legálně, ale cítí se méně jistě. Vědí, že jejich statut je ve vztahu k práci, kterou dělají, občas pololegální. Největší obavy ze styku s úřady

mají nelegálně pobývajících migranti. „Pronajímat si byt bylo dražší, ale museli jsme to dělat, protože bydlet na ubytovně by bylo příliš riskantní,“ charakterizuje Andrej dobu, kdy žil v Česku nelegálně. Pro cizineckou policii jsou ubytovny místem, kde jsou koncentrováni chudší cizinci z východních zemí, a na ty zaměřuje své kontroly. To si uvědomují i cizinci a tomu také přizpůsobují svou strategii pohybu v prostoru.

Předtím, než Andrij s manželkou začal bydlet na současné ubytovně, několikrát se stěhoval. Nejvíce vzpomíná na bydlení v bytě jednoho Čecha, se kterým se sblížil. Vzhledem k tomu, že někteří pronajímatelé nechtějí nabízet své byty Ukrajincům či jiným cizincům, snažil se využít pozitivní zkušenosti, kterou s nimi měl právě tento předchozí pronajímatel. Při hledání nového pronájmu ve městě, kam se později přestěhoval za jinou práci, využil svého českého známého, u kterého dříve bydleli, jako referenci: „Domluvil jsem se s ním, že na něj dám číslo, když budu hledat nový pronájem. Takže ten majitel bytu mu mohl zavolat a zeptat se, jak jsme u něj bydleli, že neděláme žádné problémy a že platíme. Nevím, jestli mu nakonec volal, asi ne.“

V současnosti bydlí Andrej a Svitlana sice na ubytovně, ale to, jak jsou její rekonstruované části upraveny, má velmi daleko ke stereotypu strohé dělnické ubytovny. V oknech jsou záclony, linka je nová a všude jsou květiny. I obrovská satelitní televize se v prostorné místnosti téměř ztrácí. Tato místnost je zároveň kuchyní, jídelnou a místem k posezení. Kromě toho mají Andrij a Svitlana ještě samostatnou ložnici. Majitel ubytovny spojil některé místnosti a udělal z nich moderní byty obsahující veškeré vybavení. „Snažíme se udělat si to tu jako doma, abychom se tu cítili dobře,“ říkají. Za tento byt 1+1 platí znatelně více, než kolik by se platilo jen za jednu běžnou místnost na ubytovně. Majitel ubytovny jako by šel s dobou a uvědomoval si, že povaha ukrajinské migrace se mění a že ne všichni migranti sem přijeli „jen pracovat“. Už nutně neplatí, že se migranti snaží ušetřit více na život „tam“, zpátky na Ukrajině, tím, že sníží kvalitu bydlení a života „tady“. „Už stárneme a jsme často nemocní,“ říká Andrij a dodává: „nemůžeme a nechceme žít jako předtím. Taky mi je jasné, že nemohu dřít v práci jako dříve.“ I proto se snaží vybudovat si domov a zázemí. Přestože rádi žijí v Čechách, nejsou si zcela jistí, jestli tu zůstanou na trvalo. Dceru a zbytek rodiny mají stále na Ukrajině. „Když jedu za rodinou, těším se a vím, že jedu domů na Ukrajinu. Když už tam jsem, tak se mi dcera směje, že mám hned zase nutkání jet zpět,“ říká Andrij.

Další pár na této ubytovně, Jurij a Luba, má v tom, že se chce vrátit na Ukrajinu, naopak jasno. „Ještě tu budeme tak dva tři roky, dostavíme barák a odjedeme. Je to tu civilizovaný, ale není to doma,“ tvrdí Jurij. „A pak už nás tady nikdo neuvidí,“ přitakává Luba. Jejich postoj odpovídá i místnost na ubytovně. Už několik let bydlí v jedné místnosti v části ubytovny, která nebyla moderně zrekonstruovaná jako ta, kde bydlí Andrij a Svitlana. Využívají společnou kuchyňku a pračku. V pronajímané místnosti zabírá postel, skříň a lednička téměř veškerý prostor. Bílé stěny nepokrývá žádná výzdoba, karikatura „života jinde“ je tak téměř úplná. Nedaleko Lvova stavějí dům, který bude mít patnáct místností a tři koupelny.

Ubytovna v Plzni

Ještě větší nedostatek prostoru a soukromí je ubytovně na Plzeňsku. Na ploše asi osmnácti metrů čtverečních se tísní tři palandy, jedna židle, stůl a skříň. Přes papírové zdi je zde hlasitě slyšet hudba ze sousedního pokoje a zápach z cigaret je všudypřítomný. Protože v pokoji není dostatek úložného prostoru, přetéká pokoj kupícím se prádlem, hrníčky, potravinami, navíc na jednotlivých postelích jsou úhledně složené kupičky prádla. Pavlo, ukrajinský stavební dělník, který se o pokoj dělí s dalším kolegou a čtyřmi Ukrajinkami, vysvětluje, že je těžké udržet pokoj v obyvatelném stavu. „Obyvatelé ubytovny, kterých je skoro stovka, se poměrně často mění a kriminalita na ubytovně je poměrně velká, veškeré cennosti nosíme při sobě nebo je máme dobře ukryté,“ přibližuje další aspekty života migrantů na této ubytovně.

Sprchy, toalety a umývárny jsou rozděleny na mužskou a ženskou část, ne každý ale toto rozdělení respektuje. Sociální příslušenství, které je na prvním patře, má čtyři záchody, na dvou z nich je ale cedulka „Nepoužívat“ v češtině a v ruštině. „Je to těžký, část ubytovaných vůbec nechápe, že by neměli do záchodové mísy házet odpadky nebo vložky,“ vysvětluje Pavlo. Zbylé záchody jsou špinavé a zápach je téměř neúnosný. V místnosti, ze které se vchází na toalety, se táhne řada několika umyvadel. Ve dvou z nich perou ženy špinavé prádlo, přestože se má někde na ubytovně nacházet pračka. Do umývárny se chodí přes sprchy nebo spíš kolem řady sprchových hvězdic seřazených za sebou bez sebemenší přepážky a bez závěsu přede dveřmi, kterými se do sprch vchází. Nenabízejí sebemenší soukromí.

Na patře je také kuchyňka, malá místnost s dřezem, sporákem a stolem, kde je možné si vařit. V místnosti je téměř pořád několik lidí a hustý cigaretový dým. „Nenecháváme tu nic, ani potraviny ani hrnce, všechno si přinášíme z pokoje a pak odnášíme zpátky, ztratilo by se to,“ říká Pavlo za souhlasného příkyvování ostatních v kuchyni. Ti, kdo si to mohou dovolit, mají na pokoji varnou konvici a do kuchyňky chodí vařit jen větší jídlo. Čaj, který popíjíme, uvařili naši přátelé raději na pokoji. Hluk, který se na ubytovně už po několik hodin ozývá (především různé hlasitě se přeřvávající druhy hudby) občas přeruší hádka ze sousedního pokoje, které si ale místní nevsímají. Kvůli vyčerpávající práci a minimu klidu a soukromí obyvatelé ubytovny často nechodí pro drsné slovo daleko. Rvačky prý nastávají většinou tehdy, kdy svou roli sehraje alkohol.

„Prasata, prasata, prasata!“ ozývá se najednou na chodbě křik. Do druhého patra ubytovny přišel její správce a podle křiku je zřejmé, že na ubytovnu přijelo několik cizinců, kteří neumějí používat splachovací záchod. Místo toho, aby si na záchodovou mísu sedli, si na ní stoupají, a výsledek vypadá podle toho. Spláchnutí a spoušť, kterou za sebou zanechali, už neřeší. Nicméně správce odchází, aniž by cizincům vysvětlil, co udělali špatně (nadávky univerzální nejsou) a jak to příště udělat dobře.

Nebýt igelitek *Penny market* s potravinami, které visí z oken, a toho, že se jedná o klasickou montovanou stavbu, by nikdo nepoznal, že jde o ubytovnu. Žádné označení, vrátnice nebo

někdo, kdo by hlídal vchod. Ubytovna se nachází mezi několika výrobními a skladovými halami, na místě, kam člověk normálně nezavítá. Na závěr návštěvy se rozhovor stočí na důvody, proč na této ubytovně bydlet. „Je levná, není těžké v ní získat volné místo a pokud odpracujeme pro firmu, která jí vlastní, sto šedesát hodin měsíčně, máme jí zdarma,“ shrnuje Pavlo hlavní důvody pro bydlení právě zde. Později vysvětluje, že existují ještě další důvody, proč je za takovou, byť velmi nekomfortní, ubytovnu rád. „Kamarádi bydlí na ubytovně, kterou vlastní ředitel firmy, kde pracují. Nikdo od nich nesmí bydlet jinde, protože by přišel o práci a i o vízum,“ přibližuje poměrně standardní situaci, kdy je ubytování zároveň i prostředkem k vydírání.

Ubytovna v Brně

Ještě jiný obrázek nabízí další z ubytoven, tentokrát v Brně. Oproti jiným ubytovnám je zde ticho, klid a příjemná, třebaže trochu kvůli omezenému prostoru stísněná, atmosféra. Pokud jsou doma všichni čtyři obyvatelé pokoje: dvě sestry a bratr se sestrou (všichni pracovní migranti z Mongolska), není v pokoji k hnutí. Většinou ale doma příliš času netráví, obvykle si jen uvaří a jdou spát. Někteří z nich pracují až tři sta devadesát hodin měsíčně a volného času mají skutečně minimálně. „Ještě před nedávnem byl na ubytovně řev a smrad. Podařilo se nám ale s majitelem po dlouhém vyjednávání umluvit, aby ubytovnu trochu zlidštil, sestěhoval cizince, kteří dělají podobnou práci, aby bylo na ubytovně víc klidu,“ vysvětluje Mongolka Agi. Místo starých vojenských postelí koupil majitel normální lamelové, buňky nechal vymalovat a na každý záchod dal zámek. Na dva pokoje vždy připadá jeden záchod. Tím, že je obyvatelé zamykají a sami si je uklízejí, se mohou vyvarovat nepříjemného znečištění. V miniaturní kuchyňce se sice vařit dá, ale vzhledem k tomu, že se na ubytovnu lze volně dostat, nosí si všechno používané nádobí také zpátky na pokoj.

„Nejhorší je nedostatek místa a izolace,“ pokračuje Agi ve vypočítávání kladů a záporů ubytovny a ukazuje, že kolem trubek, které vedou mezi pokoji, je vždy poměrně velká neucpaná díra. Izolace i tak papírových příček mezi pokoji je proto minimální. „Pojďme si povídat jinam, nechci, aby ostatní ubytovaní všechno slyšeli,“ proto říká. Cena za jednu noc není na této ubytovně fixně stanovena – každý většinou platí deset korun z každé odpracované hodiny, měsíční nájemné se tak většinou pohybuje v rozmezí 2300 Kč až 3900 Kč. Na rozdíl od jiných ubytoven si ale zdejší nájemníci pochvalují to, že je možné od ubytovatele dostat nájemní smlouvu na dobu neurčitou, dokument, který je potřebný například k žádosti o trvalý pobyt a který je obtížné získat.

Byt jak miniubytovna

Poslední navštíveným ubytováním je pražský třípokojový byt, který si pronajímají Mongolové. Stejně jako většina pracovních migrantů bydlela skupina čtyř Mongolů ze začátku na ubytovně, předělaném baráčku nedaleko Černého mostu. Ve chvíli, kdy za dvěma z nich měly přijet přítelkyně, rozhodli se, že si v šesti lidech pronajmou třípokojový byt. Měli k tomu dva hlavní důvody: cenu a soukromí. „Cena jedné noci na ubytovně se pohybuje

kolem sto až sto třiceti korun, měsíčně nás to stálo až čtyři tisíce korun, ve více lidech bylo proto výhodnější pronajmout si byt,“ přibližují finanční stránku. Najít byt k pronájmu bylo podle nich poměrně jednoduché. „Známi nám doporučili koupit si Annonci a odpovědět na inzerát, kde konkrétně stojí *pronajmu byt cizincům*, cena je sice o trochu větší než ostatní podnájemy, ale majitel počítá, že v bytě, kde je nás oficiálně šest, nás může být i víc,“ dodávají na vysvětlenou, proč zvolili popsanou taktiku. Cena, za kterou sehnali pronájem panelákového třípokojového bytu v blízkosti metra, mírně převyšovala částku osmnácti tisíc za měsíc včetně poplatků. Pronájem bytu je tak vychází zhruba na tři tisíce korun na osobu na měsíc. V pokojích bydlí po dvou, ale v případě, že má někdo z jejich známých problém s ubytováním, je docela běžné, že několik týdnů bydlí v pokoji i po třech. Při najímání bytu zaplatili Mongolové vklad ve výši jednoho měsíčního nájmu a předpokládaných poplatků, o jejichž zaplacení a další formality se stará majitel bytu. „Myslím, že žijeme podobně jako Češi v našem paneláku, jen je nás víc. Vaříme jiná jídla a asi máme častěji návštěvy, s nikým se v domě neznáme, ale taky si nikdo na nic nestěžoval,“ popisují svůj dojem z bydlení v paneláku a dodávají, že doma v Mongolsku by se sousedé o spolubydlící zajímali mnohem víc. Zda je to plus nebo minus, se ale shodnout nemohou. O ulici vedle bydlí mongolští manželé, oba s trvalým pobytem. Zatím si pronajímají 2 + kk, ale uvažují o pořízení si vlastního bydlení. To, jak vysvětlují, je sice mezi mongolskými migranty stále velkou výjimkou, ale postupně se rozšiřuje čím dál víc. Pokud si už někdo byt kupuje, většinou volí koupí menšího panelákového bytu na hypotéku, kterou je možno dostat ve chvíli, kdy získají trvalý pobyt. U některých poskytovatelů hypoték si mohou cizinci požádat o hypotéku i pokud mají vízum za účelem dlouhodobého pobytu a to v případě, kdy je ručitelem český občan nebo cizinec s trvalým pobytem. Cena je také rozhodujícím faktorem, pro výběr ubytování. „Bydlet v blízkosti známých z Mongolska by bylo fajn, ale zas tak důležité to není, hlavní roli bude hrát cena,“ shodují se obyvatelé bytu, a potvrzují tak nevědomky fakt, že otázka bydlení a segregace, která trápí mnohé evropské země, není v Česku na rozdíl od problematiky bydlení a vykořisťování stále příliš aktuální.

Místo závěru

Několik přiblížených situací vybraných migrantů a jejich řešení ubytování není ani zdaleka vyčerpávajícím přehledem této problematiky. Přesto jejich příběhy ukazují, že úroveň a podmínky bydlení migrantů se výrazně liší a ne vždy mají migranti možnost svou situaci s bydlením jednoduše změnit. Roli v rozhodování migrantů hraje například cena za ubytování, pobytový status, přístup na trh s byty, fakt, zda se jedná o dočasnou nebo trvalou migraci, a (ne)možnost změny ubytování. Problematika podmínek bydlení migrantů v Česku byla zatím prozkoumána pouze částečně a to i přes to, že ubytování migrantů bývá jedním z prostředků jejich vykořisťování.

Článek vznikl v rámci projektu Kampaň na podporu rovných příležitostí pro všechny v České republice.